

**IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach
Open Access**

Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku

**Łucja Maciejewska, Krzysztof Moskwa, Barbara Urbańczyk
Biblioteka Główna i OINT Politechniki Wrocławskiej**

Czasopisma naukowe Open Access - model otwartego dostępu do wiedzy

Open Access Scientific Journals – a Model of Open Access to Knowledge

Abstrakt

W artykule zdefiniowano pojęcie „open access” w odniesieniu do czasopism naukowych. Przedstawiono genezę tej inicjatywy, modele finansowania i udostępniania czasopism Open Access, a także politykę wydawców w tym zakresie. Zaprezentowano najważniejsze światowe serwisy i zasady korzystania z nich. Podjęto również próbę scharakteryzowania krajowego rynku czasopism publikowanych zgodnie z modelem OA.

Abstract

A concept of Open Access in reference to scientific journals has been defined. The paper discusses a genesis of this initiative, models of financing and circulation of Open Access journals and the publishers' policy concerning these issues. Most important world-wide Open Access services and the rules of their usage have been presented. The authors describe also Polish market of journals published in an Open Access model.

Wprowadzenie

Zjawiska, które w konsekwencji doprowadziły do wykrystalizowania się idei Open Access (OA), miały charakter wielopłaszczyznowych i niezależnych od siebie zmian, zachodzących w wielu sferach życia na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat.

Wzrost cen czasopism naukowych i związanych z tym wydatków bibliotek obrazują badania prowadzone na rynku amerykańskim przez ARL za lata 1986-2006[1]. Problemy wzrostu cen czasopism i propozycje ich rozwiązań przedstawiła w interesującym ujęciu Jolanta Stępniać[2]. Negatywne skutki powyższego zjawiska, obserwowane w ostatnich 20-30 latach, doprowadziły z jednej strony do „kryzysu” dostępności czasopism, a z drugiej wykluczenia z głównego nurtu komunikacji naukowej ośrodków reprezentujących kraje o niskim dochodzie narodowym. Równie ważna wydaje się nieadekwatność obowiązujących rozwiązań prawnych, utrudniających lub uniemożliwiających efektywną komunikację naukową, które ograniczają autorowi prawo do swobodnego dysponowania wynikami swojej pracy naukowej.

Kalendarium OA prowadzone przez Petera Subera[3] prezentuje działania zmierzające do wypracowania nowych standardów komunikacji naukowej.

Daty znaczące dla medium, jakim jest czasopismo naukowe, to przełom lat 80. i 90. XX w., kiedy rozpoczęto prace nad wydawaniem darmowych, recenzowanych czasopism naukowych, dostępnych w Internecie:

- 1987 – *New Horizon in Adult Education*,

- 1989 – *Psycoloquy* (opublikowany w 1990 roku),
- 1990 – *Electronic Journal of Communication, Postmodern Culture, Bryn Mawr Classical Review*.

Kluczowe inicjatywy przyczyniające się do upowszechnienia modelu OA w sferze publikowania czasopism zapoczątkowano w 1998 roku powołaniem w USA koalicji ośrodków akademickich, jednostek badawczych, bibliotek, organizacji wspierających i finansujących badania naukowe o nazwie SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition). Od 2001 roku działa SPARC Europe zrzeszająca ponad 100 instytucji z 14 krajów, sponsorowana m.in. przez JISC (Joint Information Systems Committee), SCONUL (Society of College, National and University Libraries) i Netherlands Cooperative of Research Libraries.

Podobne cele realizowała od 1999 roku Open Archives Initiative (OAI) powołana przez zlokalizowany na Węgrzech Open Society Institute (OSI), inicjujący i koordynujący wiele projektów promujących dostęp do publikacji elektronicznych, w tym w ramach wielonarodowych konsorcjów bibliotecznych, bezpłatne lub subsydiowane dla krajów rozwijających się projekty eIFL.net^[4]. Kontynuatorem działań OAI od 2002 roku została Budapest Open Access Initiative (BOAI), która oprócz wspierania modeli otwartego publikowania naukowego, propaguje rozwiązania umożliwiające archiwizację w ogólnodostępnych repozytoriach prac pierwotnie opublikowanych w czasopiśmie płatnych. Powyższe projekty koncentrują się na promowaniu otwartych modeli komunikacji naukowej, pozyskiwaniu funduszy i dofinansowywaniu, a także na działalności doradczej i szkoleniowej. Zróżnicowanie pełnionych funkcji towarzyszy organizacji PLoS (Public Library of Science) powołanej w 2000 roku w USA, skupiającej pracowników naukowych z wielu krajów zainteresowanych nieodpłatnym udostępnianiem wyników swoich badań naukowych w repozytoriach internetowych. Od 2003 roku PLoS jest również wydawcą czasopism w pełni realizujących postulat OA, a więc utrzymania wysokiej jakości merytorycznej oraz powszechnej, nieodpłatnej dostępności dla wszystkich zainteresowanych użytkowników, a także publikowania treści w oparciu o modele licencyjne Creative Commons [<http://www.creativecommons.pl>]. Pierwszym czasopiśmie był *PLoS Biology*, od 2004 roku, ukazuje się *PLoS Medicine*.

W 2000 roku zainicjował również działalność OA wydawca komercyjny BioMed Central, od 2002 roku umożliwia nieodpłatne korzystanie z recenzowanych artykułów zawierających wyniki badań naukowych, pobierając jednak opłaty za materiały dodatkowe: dyskusje, sprawozdania, artykuły przeglądowe itp.

W 2002 roku pojawiła się jedna z pierwszych inicjatyw konstytuujących model komunikacji naukowej oparty o OA, była to deklaracja *Budapest Open Access Initiative*^[5]. W 2003 roku zdefiniowano kolejne dokumenty określające zasady publikowania w modelu OA: *Bethesda Statement on Open Access Publishing*^[6] oraz *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities*^[7].

W 2003 roku zapoczątkowała swoją działalność platforma dostępowa czasopism OA *Directory of Open Access Journals* – DOAJ współtworzona przez Bibliotekę Uniwersytetu w Lund, Open Society Institute oraz SPARC.

Powyższe zestawienie, to jedynie subiektywny wybór najistotniejszych dat z punktu widzenia rozwoju ruchu OA na rzecz czasopism. Pełne kalendarium pozwoli prześledzić szerszy kontekst działań związanych z ruchem OA, zwłaszcza zaś uzupełnić wiedzę o równie istotne zagadnienia rozwoju bezpłatnych repozytoriów i zasad autoarchiwizacji (ang. *self-archiving*), które dopełniają problematykę OA, a nie znalazły miejsca w tak ujętym temacie referatu.

Definicja „czasopisma naukowe Open Access”

„Open Access” (w dosłownym tłumaczeniu „wolny dostęp”) oznacza bezpłatny dostęp do informacji naukowej dla wszystkich użytkowników na całym świecie. Jest to sposób udostępniania publikacji elektronicznych bez opłat ze strony odbiorców informacji.

Pod pojęciem Open Access kryją się dwa modele:

1. Repozytoria (kojarzone często z samoarchiwizowaniem lub po prostu archiwami) tworzone przez uniwersytety, laboratoria czy inne instytucje naukowe, które gromadzą preprinty lub recenzowane artykuły, prace dyplomowe, raporty z badań naukowych. Archiwa te udostępniane są wszystkim użytkownikom bezpłatnie.
2. Open Access Journals - ogólnie dostępne czasopisma naukowe.

Czasopisma naukowe OA charakteryzują się przede wszystkim tym, że są udostępniane bezpłatnie w Internecie, a więc każdy zainteresowany może z nich skorzystać w szerokim zakresie, czyli czytać i drukować artykuły, zapisać, skopiować i przesłać innym użytkownikom w celach niekomercyjnych. Jedyne ograniczenia, to konieczność prawidłowego i bezbłędnego cytowania oraz niedokonywania nieuprawnionych, samowolnych zmian w tekście autorskim[8]. Dodatkowe uszczegółowienia dotyczą wymogu tworzenia przez autorów plików w odpowiednich formatach, a także zgody na umieszczanie tekstu w repozytoriach[9][10]. Za dostęp do czasopism nie płaci zainteresowany odbiorca, lecz autorzy artykułów, ich macierzyste instytucje bądź też sponsorzy lub stowarzyszenia naukowe. Równocześnie autor zachowuje swoje prawa autorskie, a dodatkowo są one zabezpieczone przez wyżej podane wymagania w stosunku do odbiorcy.

Należy podkreślić, że bezpłatny dostęp nie oznacza spadku jakości publikowanych materiałów, gdyż większość tych czasopism zawiera wyłącznie recenzowane artykuły.

Na definicję nazwaną *BBB Open Access*[11][12] składają się zapisy trzech dokumentów, będących deklaracjami zawiązujących się inicjatyw na rzecz ruchu OA:

- Budapest Open Access Initiative (luty 2002)[13],
- Bethesda Statement on Open Access Publishing (kwiecień 2003)[14],
- Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities (październik 2003)[15].

Koszty i finansowanie

Różnorodność rozwiązań proponowanych, zarówno przez wydawców non-profit, jak i wydawców komercyjnych, sprawia, że różny jest ostateczny koszt publikacji czasopism OA, a właściwie koszt artykułów w nich publikowanych, gdyż to one stanowią jednostkę rozliczeniową pomiędzy autorem i wydawnictwem.

Wśród czynników wpływających na koszt publikacji artykułu znaleźć się mogą m.in.:

- system zarządzania czasopismem (opcjonalnie),
- przyjęcie wersji autorskiej do publikacji,
- wprowadzenie artykułu do systemu zarządzania czasopismem (opcjonalnie),
- prace redakcyjne związane z poprawnością merytoryczną, językową i techniczną,
- formatowanie artykułu dla potrzeb elektronicznej archiwizacji i udostępniania w sieci,
- wykorzystanie wielobarwnych ilustracji (opcjonalnie),
- współpraca wydawcy z systemami identyfikacji dokumentów w Internecie np. CrossRef (opcjonalnie),
- koszt produkcji i dystrybucji wersji drukowanej (opcjonalnie),
- utrzymanie funkcjonalności platformy dostępowej,
- działania marketingowe (wyższe koszty w przypadku nowych inicjatyw wydawniczych),
- utrzymanie personelu redakcji, innych pracowników, administracji, biur.

Powyższe składowe nawiązują do zasad publikowania w czasopismach PLoS[16]. W dokumencie tym przedstawiono również dwie strategie publikowania czasopism OA:

- **Strategia niskobudżetowa** zakłada wykonanie wyłącznie niezbędnych procesów redakcyjnych odpowiadających standardom zdefiniowanym w *BBB Open Access*. Ponadto zakłada korzystanie z bezpłatnych rozwiązań wspierających prace redakcyjne, np. z systemu

zarządzania czasopismem (*JMS – journal management system*) typu open-source o nazwie Open Journal Systems, rozwijanego przez Public Knowledge Project [<http://pkp.sfu.ca/ojs>], działającego przy University of British Columbia w Kanadzie.

- **Strategia wysokobudżetowa** przewiduje wykorzystanie do wyżej wymienionych procesów komercyjnego systemu JMS dostosowanego do potrzeb redakcji, którego zakup podwyższa koszt inicjatywy. Wpływ na zwiększenie kosztów może mieć opłata za dodatkowe umieszczenie zawartości czasopisma OA w serwisach agregacyjnych, tj. EBSCO [<http://ejournals.ebsco.com>], Ingenta [<http://www.ingentaconnect.com>], ProQuest [<http://www.proquest.com>]. Dodatkowy koszt mogą generować również usługi hostingowe.

Podobnie jak w przypadku modeli udostępniania czasopism OA, duża różnorodność występuje również w źródłach ich finansowania. Koszty publikowania artykułów mogą pokrywać:

- sponsorzy, instytucje non-profit wspierające rozwój krajów słabo rozwiniętych lub komercyjne zainteresowane określonymi obszarami badań;
- instytucje macierzyste (np. uczelnie, towarzystwa naukowe, w których wydawane są czasopisma) finansujące z własnych środków publikowanie czasopism;
- środki budżetowe, zarówno poprzez programy rządowe realizowane przez instytucje koordynujące finansowanie badań naukowych na szczeblu krajowym, jak i środki kierowane w ramach grantów celowych przeznaczonych dla zespołów badawczych, z których finansowana jest również publikacja wyników ich badań;
- biblioteki, poprzez ustalone z wydawcami składki, dzięki temu autorzy afiliowani przy danej instytucji, mogą publikować nieodpłatnie lub ponosząc niższe koszty jednostkowe; warianty tego rozwiązania przewidują zwiększanie składek bibliotek w przypadku większej niż założono liczby zgłoszonych artykułów;
- autorzy, ze środków własnych, ze środków przeznaczonych na realizację projektu badawczego prowadzonego przez autora; jeśli autor nie posiada żadnego grantu lub grant nie przewiduje możliwości dofinansowania publikacji, koszt w imieniu autora może ponieść instytucja przy, której jest afiliowany lub sponsor[17][18].

Modele dostępu

Rozwiązania stosowane przez organizacje non-profit oraz wydawców komercyjnych, eksperymentujących z OA, wykazują zróżnicowanie i w rzeczywistości znacznie odbiegają od założeń zawartych w deklaracjach *BBB Open Access*. Podział przedstawiony przez Marka Nahotkę[19] wyróżnia:

- **Pełny Open Access** umożliwiający bezpłatny dostęp do kompletnej zawartości czasopism, z uszczegółowieniem dotyczącym sposobu licencjonowania treści:
 - **czasopisma Open Access** opublikowane na licencjach zapewniających szersze granice użytku dozwolonego niż obowiązujący powszechnie „copyright”, np. Creative Commons Attributions Licence dla czasopism PLoS, która zezwala na kopiowanie, drukowanie, rozpowszechnianie, tworzenie utworów zależnych, jedynym warunkiem jest przywołanie nazwiska autora utworu,
 - **czasopisma Free Access** dostępne bezpłatnie, jednak bez gwarancji utrzymania tego statusu trwale, podlegające regulacjom prawnym opartym na „copyright”.
- **Opóźniony Open Access** zapewnia bezpłatne korzystanie z pełnych tekstów artykułów po upływie określonego przez wydawcę czasu, który w założeniu ma zapewnić mu stały poziom bieżącej prenumeraty. Czas ten jest różny dla czasopism w zależności od częstotliwości i reprezentowanej dziedziny. Wiele czasopism z karencją w dostępie do bieżących tytułów oferuje serwis PubMedCentral [<http://www.pubmedcentral.nih.gov>] m.in. *Biophysical Journal* dostępny po 12 miesiącach od chwili opublikowania.
- **Krótkoterminowy Open Access** oferuje nieodpłatnie wszystkim użytkownikom dostęp do kompletnej zawartości lub wskazanych fragmentów czasopism (wyniki badań, polemiki, listy, recenzje, artykuły przeglądowe itp.) przez określony czas po opublikowaniu czasopisma w wersji elektronicznej. Rozwiązaniem opartym na tym założeniu może być usługa *This Month's Papers* świadczona przez Institute of Physics Publishing (IOP), zapewniająca przez 30 dni od daty publikacji wolny dostęp do wszystkich artykułów opublikowanych w czasopismach IOP [<http://journals.iop.org>].

- **Open Access dla wybranych treści** umożliwia bezpłatny dostęp do wyselekcjonowanych przez redakcję artykułów według kryteriów treściowych lub formalnych. Przykładem może być usługa IOP *Select* [<http://www.iop.org/Select>], pozwalająca na nieodpłatny dostęp do kolekcji artykułów opublikowanych w różnych czasopismach w ostatnich 12 miesiącach, wybranych przez redakcje poszczególnych czasopism ze względu na ich wartość merytoryczną.
- **Częściowy Open Access** zezwala na bezpłatny dostęp do najważniejszych artykułów przynoszących wyniki prac badawczych, płatne pozostają materiały i usługi dodatkowe, takie jak: raporty, sprawozdania, wywiady, komentarze, opinie, dyskusje, listy. Przykładowym czasopismem może być *Genome Biology* [<http://genomebiology.com>] publikowany przez BioMed Central.
- **Zdublowany Open Access** występuje, gdy oprócz bezpłatnej elektronicznej wersji czasopisma, publikowana jest wersja drukowana, dostępna drogą płatnej subskrypcji np. czasopisma wydawane przez Hindawi Publishing Corporation [<http://www.hindawi.com>] m.in. *Laser Chemistry*.
- **Hybrydowy Open Access** zakłada, iż wydawca pozostawia autorowi wybór, w jakim modelu opublikuje swój artykuł. W jednym numerze czasopisma mogą więc występować artykuły bezpłatne dla czytelników, których autorzy wnieśli stosowne opłaty, jak i artykuły dostępne w płatnym modelu subskrypcyjnym. W zależności od liczby artykułów opublikowanych w modelu OA, cena rocznika prenumeraty czasopisma hybrydowego może ulec zmianie i wydawca powinien dokonać zwrotu części poniesionych przez prenumeratora kosztów. Model hybrydowy stosowany jest często przez wydawców komercyjnych eksperymentujących z modelem OA, jako jedna z usług oferowanych m.in. przez: Blackwell Publishing - *Online Open* (ponad 160 czasopism) [<http://www.blackwellpublishing.com/static/onlineopen.asp>], Oxford University Press - *Oxford Open* (ok. 60 czasopism oraz 3 czasopisma - pełny OA) [<http://www.oxfordjournals.org/oxfordopen>], SAGE Publications – *SAGE Open* (25 czasopism) [<http://www.sagepub.co.uk/sageopen.sp>], Springer - *Open Choice* (brak danych) [<http://www.springer.com/east/home/open+choice>], Taylor & Francis – *iOpenAccess* (ok. 200 czasopism) [<http://www.tandf.co.uk/journals/iopenaccess.asp>].
- **Wspomagający Open Access** ma na celu nieodpłatne udostępnienie czasopism naukowych krajom rozwijającym się lub przechodzącym transformację ustrojową. Projekty tego typu koordynowane są przez instytucje międzynarodowe, np. w ramach programów ONZ: WHO i FAO, a także fundacje i organizacje non-profit. Biorą w nich udział setki wydawców czasopism naukowych. Zwolnienie z opłat zależne jest od wysokości dochodu narodowego zainteresowanych; bogatsi uczestnicy mogą wносить symboliczne opłaty. Wybrane projekty to: AGORA - Access to Global Online Research in Agriculture [<http://www.aginternetwork.org/en/>], eIFL.net - Electronic Information for Libraries [<http://www.eifl.net>], HINARI - Health InterNetwork Access to Research Initiative [<http://www.who.int/hinari/en>], OARE - Online Access to Research in the Environment [<http://www.oaresciences.org/en>].
- **Zminimalizowany Open Access** zdefiniowany jako *przedstawienie nie tylko pełnych tekstów, ale także możliwie kompletnej informacji o zawartości czasopism... spisy treści czasopism, najlepiej z pełnymi opisami artykułów, wraz ze słowami kluczowymi i abstraktami* [20].

Ostatnia propozycja budzi najwięcej wątpliwości autorów referatu, gdyż umożliwia umieszczenie pod szyldem OA właściwie wszystkich liczących się wydawców komercyjnych posiadających własne serwisy WWW i udostępniających treści płatne. Paradoksalnie, więc największymi wydawcami OA należałoby nazwać czołowe koncerny wydawnicze publikujące czasopisma płatne, choć nurt OA powstał w opozycji do nich. Bezpłatny dostęp do charakterystyk artykułów, choć posiada niezaprzeczalną wartość, nie wyczerpuje znamion podstawowej zasady OA, jaką jest bezpłatny dla czytelników dostęp do treści.

Zalety i wady

Główne zalety wynikają z samej charakterystyki czasopism OA i są to:

- nieograniczony i bezpłatny dostęp do publikacji naukowych,
- szybki proces publikacji (kilka tygodni od dostarczenia artykułu do redakcji),

- szybka wymiana myśli naukowej,
- wysoki poziom merytoryczny czasopism, na który może wpływać fakt recenzowania składanych artykułów.

Poza wyżej wymienionymi zauważyć należy inne pozytywne cechy, jak:

- dostępność w znanych bazach bibliograficznych,
- zapewniona archiwizacja kolekcji,
- możliwość dostępu do statystyk logowania i pobierania artykułów (m.in. w celu indywidualnej oceny wykorzystania publikacji),
- większa poczytność i liczba pobieranych pełnych tekstów artykułów w stosunku do podobnych, dostępnych na drodze płatnej prenumeraty,
- szeroka dostępność i szybkość publikowania przekłada się na większą liczbę cytowań w porównaniu z czasopismami objętymi restrykcjami licencyjnymi,
- dla autora: możliwość zachowania praw autorskich i swobodnego dysponowania swoim dziełem.

Spośród wad i barier należy wymienić:

- stale rosnące nakłady na utrzymanie zasobów elektronicznych oraz serwerów, na których są one gromadzone, a także na aktualizację oprogramowania,
- opłata autorska, która odzwierciedla realne koszty redakcyjne, archiwizacji i udostępniania publikacji, jest wysoka i wynosi obecnie od 500 do 3 000 USD (przykładowo stawka za opublikowanie jednego artykułu w PLOS wynosi 1 500 USD),
- dla autorów koszty udziału, bez wsparcia finansowego instytucji macierzystej lub zewnętrznego sponsora, są zbyt wysokie,
- niska świadomość w środowiskach akademickich o korzyściach wynikających z włączania się do ruchu OA,
- brak zaufania do jakości czasopism OA i lęk przed przełamaniem pewnego stereotypu.

Serwisy i organizacja dostępu

Do serwisów gromadzących czasopisma naukowe OA, które warto polecić i które są najczęściej wykorzystywane, należą:

BioMed Central [<http://www.biomedcentral.com>]

Wydawca komercyjny publikujący ok. 60 czasopism z nauk medycznych i biologicznych. Artykuły są udostępniane natychmiast po zaakceptowaniu przez recenzentów. Baza tworzona jest w oparciu o licencję OA, jednak można znaleźć tam nierecenzowane materiały płatne.

Copernicus Online Open Access Journals [<http://www.copernicus.org>]

Serwis udostępnia 17 czasopism naukowych z astronomii, geofizyki, nauki o Ziemi, ochrony środowiska, hydrologii, klimatologii. Dostęp do abstraktów i pełnych tekstów artykułów w PDF i możliwość wyszukiwania na poziomie artykułów.

DOAJ (Directory of Open Access Journals) [<http://www.doaj.org>]

Baza zawiera ponad 2 800 czasopism naukowych z całego świata, reprezentujących wiele dyscyplin wiedzy. Nie wszystkie czasopisma są recenzowane. Serwis umożliwia przeglądanie listy alfabetycznej tytułów lub działów tematycznych. Część bazy (ok. 860 czasopism) można przeszukiwać na poziomie artykułów (ponad 144 500).

FreeFullText.com [<http://www.freefulltext.com>]

Serwis zawiera ponad 7 000 czasopism naukowych z bezpłatnym dostępem do spisów treści i abstraktów artykułów. Pełne teksty artykułów są dostępne częściowo bezpłatnie albo poprzez usługę *Pinpoint Documents* [<http://www.pinpointdocuments.com>] – szybką i stosunkowo tanią (1 artykuł za 9 USD, dostawa w ciągu 1-3 dni).

FreeMedicalJournals [<http://www.freemedicaljournals.com>]

Baza zawiera ok. 430 tytułów pełnotekstowych czasopism medycznych, posortowanych w układzie alfabetycznym, a także według specjalizacji i języka publikacji. Pogrupowano je również według okresów karencji w dostępie bezpłatnym do pełnego tekstu. Różnorodność szczegółowości formularzy wyszukiwawczych związana z łączeniem się z czasopismami na zdalnych serwisach.

Highwire Press Archive [<http://highwire.stanford.edu>]

Otwarte archiwum z zakresu nauk medycznych, realizowane we współpracy Highwire Press z towarzystwami naukowymi oraz wydawcami, jako przedsięwzięcie non-profit. Udostępnia zawartość ok. 1 000 czasopism (ponad 3,8 mln artykułów). Jednak tylko połowa z nich jest w wolnym dostępie. Istnieje również możliwość uzyskania czasowego dostępu próbnego do zawartości całej bazy.

J-STAGE (Japan Science and Technology Information Aggregator Electronic)

[<http://www.jstage.jst.go.jp>]

Serwis zawiera informacje o publikacjach naukowych wydawanych w Japonii (czasopisma, materiały konferencyjne, raporty i sprawozdania naukowe). Tylko część (znacząca) czasopism publikowana jest na licencji OA i umożliwia dostęp do abstraktów artykułów jak i ich pełnych tekstów, zapisanych w formacie PDF. Obecnie baza gromadzi 416 tytułów (ponad 176 500 artykułów) ze wszystkich dziedzin nauki. Serwis bardzo dobrze zorganizowany, zaopatrzone w formularze wyszukiwawcze proste i zaawansowane, możliwość wyboru tytułu z listy alfabetycznej, a także pogrupowania czasopism wg działów tematycznych.

MDPI (Molecular Diversity Preservation International) [<http://www.mdpi.org/journals.htm>]

Serwis zawiera dziewięć szwajcarskich czasopism dotyczących biologii molekularnej, biochemii, biosensorów i nanotechnologii, ochrony zdrowia i przemysłu farmaceutycznego. W składach rad naukowych pięciu czasopism znajdują się nazwiska ośmiu noblistów.

Open J-Gate [<http://www.openj-gate.com>]

Portal największej liczby czasopism elektronicznych: 4 230 tytułów (ponad milion artykułów, roczny przyrost ok. 300 000), w tym ponad 1 500 recenzowanych czasopism naukowych. Rozbudowany formularz zaawansowanego wyszukiwania, dostęp do pełnych tekstów wszystkich zarejestrowanych artykułów.

PLoS (The Public Library of Science) [<http://www.plos.org>]

Serwis oferuje dostęp do zawartości 7 czasopism z zakresu nauk biomedycznych cieszących się dużą poczytnością. Spośród nadesłanych prac redakcja kwalifikuje do druku ok. 20% artykułów.

PubMed Central [<http://www.pubmedcentral.nih.gov>]

Archiwum ponad 160 pełnotekstowych czasopism naukowych, głównie medycznych, biomedycznych, biochemicznych, biotechnologicznych. Uczestnictwo czasopism w PMC jest dobrowolne, ale muszą one spełniać określone wymagania, redakcji musi być przekazywana cała jego zawartość a nie tylko wyselekcjonowane części. Część tytułów dostępna z karencją do bieżących artykułów.

SciELO (The Scientific Electronic Library Online) [<http://www.scielo.br>]

Kolekcja 188 brazylijskich pełnotekstowych czasopism naukowych. Wybór czasopism możliwy jest z listy alfabetycznej lub według dziedzin tematycznych. Serwis posiada rozbudowane możliwości wyszukiwawcze, również na poziomie artykułów.

SPARC (The Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) [<http://www.arl.org/sparc>]

Wydaje dwa bezpłatne biuletyny na temat komunikacji naukowej: dwumiesięcznik *SPARC E-News* oraz *SPARC Open Access Newsletter & Forum*. Dostępny jest też w sieci *Open Access News blog*, którego autorem jest Peter Suber, poruszający aktualne problemy światowego ruchu OA.

US Agricultural Information Network (USAIN) [<http://www.usain.org/agzines.html>]

Baza zawiera ok. 140 tytułów czasopism naukowych z całego świata, dotyczących rolnictwa, ochrony środowiska i dziedzin pokrewnych. Serwis nie zapewnia bezpłatnego dostępu do pełnych tekstów artykułów wszystkich czasopism, oferuje jednak dostęp do obszernych abstraktów.

Czasopisma OA w bazach danych

Twórcy baz danych starają się, żeby ich zawartość utrzymywała się na wysokim poziomie i tym samym spełniała oczekiwania naukowców poszukujących wartościowej literatury. Aby spełnić takie warunki, np. Thomson Scientific poddaje rocznie ewaluacji ponad 2 000 czasopism w celu umieszczenia ich w bazach ISI, bez względu na to, jaki jest ich model finansowania i dostępu. Oznacza to, że ocenie podlegają i włączane są do baz danych także czasopisma OA. Zgodnie z raportem ISI[21], liczba czasopism OA w bazach ISI Web of Knowledge w 2004 roku wynosiła 239, co stanowiło 2,6% z 9 000 czasopism z Web of Science i 1% wszystkich 20 000 indeksowanych w bazach Web of Knowledge. Zgodnie z przewidywaniami, zawartymi w przytoczonym raporcie, liczba ta ciągle będzie wzrastać. Wielu wydawców prezentuje listy czasopism OA, indeksowanych w ich bazach danych. Przykładem może być lista dostępna na stronie bazy Inspec, która w grudniu 2006 roku liczyła 281 pozycji. Podobna informacja zamieszczona jest w opisie bazy Compendex, gdzie aktualna liczba indeksowanych czasopism OA, udostępnianych w ramach opcji *FREE Open Access Electronic Full Text*, wynosi 45.

Open Access w Polsce

Idea OA nie jest obca polskiemu środowisku, zarówno naukowemu, jak i bibliotekarskiemu. Przedstawiciele polskiego rządu wsparli ideę otwartego dostępu do wyników badań naukowych sygnując 30 stycznia 2004 roku deklarację OECD, jako jedno z 34 państw [22].

Działania środowiska akademickiego przybrały wyraz uchwały Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) [<http://www.krasp.org.pl>] z dn. 26 kwietnia 2007 r. w sprawie powszechnego dostępu do publikacji naukowych (dok. nr 42/IV). Uchwała stała się podstawą poparcia przez przewodniczącego KRASP, prof. Tadeusza Lutego, petycji skierowanej do Komisji Europejskiej w sprawie bezpłatnego i powszechnego dostępu do publikacji naukowych (*Petition for guaranteed public access to publicly-funded research results*) [<http://www.ec-petition.eu>], podpisanej przez reprezentantów 1 292 organizacji oraz 26 438 indywidualnych sygnatariuszy (stan na 27.09.2007). Petycja odwołuje się do wniosków zawartych w dokumencie Komisji Europejskiej. Dokument ten analizuje w wielu aspektach dostępność do publikacji naukowych: *Study on the economic and technical evolution of the scientific publication markets in Europe*[23]. Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich 24.03.2006 podjęło uchwałę[24] w sprawie deklaracji berlińskiej popierając zapisy zawarte w niej i zalecając jej upowszechnianie w środowisku bibliotekarskim. W promowanie idei OA zaangażowane są głównie biblioteki naukowe, redakcje czasopism, stowarzyszenia i towarzystwa naukowe. Biblioteki realizują to m.in. poprzez propagowanie zakładania archiwów publikacji na uczelniach oraz w instytucjach naukowych, informowanie o nowych modelach dostępu do publikacji, umieszczanie hiperłączy do zasobów OA na stronach domowych bibliotek. Przeglądając strony domowe polskich uczelni technicznych autorzy stwierdzili, że prawie wszystkie z nich odsyłają do serwisu DOAJ, włączając czasopisma OA do swoich list A-Z, a także informują o nowych inicjatywach OA.

Redakcja EBIB od dawna zajmuje się przybliżaniem problematyki OA czytelnikom.

Tematyka OA została włączona do programu szkoleń i warsztatów przeznaczonych dla bibliotekarzy. Od kilku lat jest ona stałym punktem programu kursu ogólnopolskiego „Czasopisma Elektroniczne”, organizowanego przez Bibliotekę Politechniki Wrocławskiej, który cieszy się dużym powodzeniem i zainteresowaniem wśród uczestników, o czym świadczą wyniki ankiety końcowej. Polska Fundacja Bibliotek Naukowych zorganizowała w 21 września 2006 roku pierwsze warsztaty międzynarodowe na temat OA pod nazwą *eIFL Open Access Workshop*. Poświęcono je zagadnieniom tworzenia wirtualnych repozytoriów oraz związanymi z nimi problemami technologicznymi i prawnymi; zaprezentowano wdrażane i rozwijane projekty dotyczące repozytoriów. Referaty wygłoszone podczas warsztatów dostępne są na stronie organizatora [<http://www.pfsl.poznan.pl/oa/agenda.html>]. W dniu 26 czerwca 2007 roku odbyły się warsztaty *Open Access – nowy model komunikacji naukowej* zorganizowane przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich w Polsko-Japońskiej Szkole Technik Komputerowych w Warszawie. Warsztaty obejmowały problematykę ruchu OA na świecie i w Polsce, zagadnienia gromadzenia publikacji naukowych w repozytoriach wiedzy oraz tzw. czasopismach otwartych.

Coraz częściej konferencje naukowe poświęcają jedną sesję tematyce związanej z informacją naukową w nowoczesnej instytucji, gdzie problematyka OA znajduje stałe miejsce. W kwietniu 2005 roku rozpoczął działalność Creative Commons Polska, który jest polskim przedstawicielem międzynarodowego projektu *iCommons* stworzonego przez amerykańską organizację pozarządową Creative Commons. Zadaniem tej organizacji jest uzyskanie kompromisu pomiędzy pełną ochroną praw autorskich, a niczym nieskrępowanym korzystaniem z twórczości innych osób. Celem projektu *iCommons* jest dostosowanie treści licencji – tworzonych zgodnie z prawem amerykańskim – do specyfiki prawa innych krajów.

Na podstawie danych z serwisu DOAJ obserwowany jest stały wzrost liczby polskich czasopism otwartych, w latach 2003-2007 przedstawiał on się następująco: 2003 – 11 tytułów, 2004 – 16, 2005 – 28, 2006 – 37, 2007 – 42 (według stanu z dnia 25.09.2007).

Podstawową informację o liczbie polskich czasopism OA można zdobyć na podstawie dwóch źródeł: Ulrich's Periodicals Directory [<http://www.ulrichsweb.com>] oraz DOAJ. W pierwszym źródle przy wybraniu opcji „open access” w wyszukiwaniu zaawansowanym oraz „Polski” jako kraju wydania uzyskano 42 odpowiedzi. Po ograniczeniu wyszukiwania do czasopism recenzowanych liczba odpowiedzi wyniosła 26. Wszystkie polskie czasopisma OA stanowią 1,5% wszystkich czasopism OA zawartych w bazie (2 808), a procent polskich czasopism recenzowanych w stosunku do wszystkich recenzowanych OA (1 725) również wynosi 1,5% (według stanu z dnia 25.09.07). W serwisie DOAJ nie ma możliwości wyszukiwawczych pozwalających na bezpośrednie uzyskanie listy polskich czasopism. Autorzy wykorzystali dwa sposoby ustalenia takiego zestawienia. Pierwszy z nich zakładał wykorzystanie formularza wyszukiwawczego dla czasopism (*Find journals*) i wygenerowanie kilku zbiorów odpowiedzi po wprowadzeniu następujących terminów wyszukiwawczych: *poland, polski, polish, polonica, polska*, a następnie stworzenie unikalnej listy tytułów. Drugi, opierał się na wykorzystaniu pliku w formacie CSV, zawierającego wszystkie tytuły indeksowane w bazie, zamieszczonego na podstronie FAQ serwisu [<http://www.doaj.org/doaj?func=csv>]. Po zaimportowaniu do programu Excel plik był przeszukiwany przy użyciu dostępnych w aplikacji narzędzi pod kątem występowania w adresie WWW domeny „.pl”. Zbiór otrzymany po zastosowaniu powyższych metod skonfrontowano z listą polskich czasopism OA występujących w bazie Ulrich's. W wyniku powyższych działań wyodrębniono listę polskich tytułów indeksowanych w DOAJ, która liczy 42 pozycje (według stanu z dnia 25.09.2007) i jest identyczna ze zbiorem uzyskanym w bazie Ulrich's. Listę przedstawiono w tabeli i uzupełniono o dodatkowe informacje: dwie wartości *impact factor* (IF), w roku udostępnienia w DOAJ i aktualny (według JCR 2006), obecność na liście filadelfijskiej oraz możliwość przeszukiwania czasopism na poziomie artykułów w serwisie DOAJ.

Polskie czasopisma dostępne w serwisie DOAJ:

Lp.	Tytuł	ISSN	WYDAWCA	Rok pocz. / IF	IF 2006
1	Acta Biochimica Polonica ^{1) 2)}	0001-527X	Polish Biochemical Society, Polish Academy of Sciences	2003 / 0,629	1,363
2	Acta Chromatographica ¹⁾	1233-2356	Institute of Chemistry, University of Silesia, Katowice	2003	1,109
3	Acta Ichthyologica et Piscatoria ^{1) 2)}	0137-1592	Wydawnictwo Naukowe Akademii Rolniczej w Szczecinie	2005	
4	Acta Neurobiologiae Experimentalis ^{1) 2)}	0065-1400	Nencki Institute of Experimental Biology and Polish Neuroscience Society, PTBUN	2004 / 1,075	1,207
5	Acta Palaeontologica Polonica ^{1) 2)}	0567-7920	Instytut Paleobiologii PAN (Institute of Paleobiology, Polish Academy of Sciences)	2005 / 1,204	1,076
6	Acta Physica Polonica B ^{1) 2)}	1509-5770	Jagellonian University, Cracow, Poland	2003 / 0,752	0,882
7	Acta Protozoologica ^{1) 2)}	0065-1583	Nencki Institute of	2005 / 0,897	1,162

			Experimental Biology, The Polish Society of Cell Biology		
8	Acta Scientarum Polonorum - Technologia Alimentaria ²⁾	1644-0730	Agricultural University of Poznan Press	2006	
9	Advances in Cognitive Psychology	1895-1171	Vizja Press & IT	2005	
10	Advances in Interventional Cardiology ¹⁾	1734-9338	TERMEDIA	2006	
11	Annals of Agricultural and Environmental Medicine ¹⁾	1232-1966	Institute of Agricultural Medicine in Lublin, Poland	2004 / 1,590	1,109
12	Archives of Medical Science ^{2) 3)}	1734-1922	Termedia Publishing House	2005	
13	Cellular & Molecular Biology Letters ^{1) 2) 3)}	1425-8153	Polish Society for Cell Biology	2003 / 0,455	1,238
14	Clinical Dermatology ^{2) 3)}	1507-5516	Cornetis Sp. z o.o.	2007	
15	Communications in Biometry and Crop Science ²⁾	1896-0782	Faculty of Agriculture and Biology, Warsaw Agricultural University, Poland	2006	
16	Contemporary Oncology / Współczesna Onkologia ¹⁾	1428-2526	TERMEDIA	2004	
17	Dendrobiology ²⁾	1641-1307	Polska Akademia Nauk, Instytut Dendrologii	2003	
18	Diametros: An Online Journal of Philosophy ²⁾	1733-5566	Institute of Philosophy, Jagiellonian University	2006	
19	EBIB ²⁾	1507-7187	Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich. KWE	2003	
20	Electron Technology – Internet Journal ²⁾	0070-9816	The Institute of Electron Technology, Warsaw, Poland	2004	
21	Electronic Journal of Polish Agricultural Universities ^{1) 2)}	1505-0297	Polish Agricultural Schools of Higher Education	2003	
22	Fibres & Textiles in Eastern Europe ¹⁾	1230-3666	Institute of Chemical Fibres	2003 / 0,160	0,425
23	Folia Neuropathologica ¹⁾	1641-4640	TERMEDIA	2006 / 0,975	0,975
24	Geochronometria ^{1) 2)}	1733-8387	WIND J. Wojewoda Publishing Company	2005	
25	Investigationes Linguisticae ²⁾	1426-188X	Adam Mickiewicz University, Institute of Linguistics	2005	
26	Journal of Applied Genetics ^{1) 2)}	1234-1983	Institute of Plant Genetics, Polish Academy of Sciences	2005	
27	Journal of Physiology and Pharmacology ^{1) 2)}	0867-5910	Krakow Polish Physiological Society	2003 / 1,674	2,974
28	Medical Mycology	1232-986X	Cornetis sp. z o.o.	2007	
29	Medicina Sportiva	1429-0022	Medicina Sportiva	2006	
30	Mineralogia Polonica ²⁾	0032-6267	Mineralogical Society of Poland	2006	
31	Oceanologia ^{1) 2) 3)}	0078-3234	Institute of Oceanology, Polish Academy of Sciences	2003	0,870
32	Pediatric Endocrinology, Diabetes and Metabolism ³⁾	1234-625X	Cornetis sp. z o.o.	2007	
33	Pharmacological Reports ^{1) 2)}	1734-1140	Institute of Pharmacology, Polish Academy of Sciences	2005	0,764
34	Polish Gastroenterology ³⁾	1232-9886	Cornetis sp. z o.o.	2007	
35	Polish Heart Journal ²⁾	0022-9032	TERMEDIA	2004	

36	Polish Journal of Cardio-Thoracic Surgery	1731-5530	TERMEDIA	2006	
37	Polish Journal of Neurology and Neurosurgery ^{1) 3)}	0028-3843	TERMEDIA	2006	
38	Polish Journal of Pharmacology ¹⁾	0301-0244	Institute of Pharmacology, Polish Academy of Sciences	2003 / 0,829	1,222
39	Przegląd Pediatryczny ³⁾	0137-723X	Cornetis sp. z o.o.	2007	
40	Qualitative Sociology Review	1733-8077	The Sociology of Organization & Management Department, Lodz University	2005	
41	Scalable Computing: Practice and Experience ²⁾	1895-1767	Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej (SWPS)	2005	
42	Teaching English with Technology	1642-1027	IATEFL Poland Computer Special Interest Group	2005	

¹⁾ Tytuły zawarte w liście filadelfijskiej

²⁾ Tytuły recenzowane zawarte w serwisie DOAJ

³⁾ Tytuły przeszukiwalne na poziomie artykułów serwisie DOAJ

Powyższe zestawienie wykazuje, że większość polskich czasopism OA, gromadzonych w DOAJ, wydawana jest w ramach działalności nie dochodowej. Wydawcami są przede wszystkim: uczelnie, towarzystwa naukowe i instytuty Polskiej Akademii Nauk. W większości przypadków autorzy nie wnoszą opłaty za publikację artykułu. Wyjątek stanowią tzw. strony kolorowe (rysunki, wykresy), których koszt waha się między 150 a 350 euro (*Acta Biochimica Polonica, Acta Neurobiologiae Experimentalis, Acta Paleontologica Polonica, Acta Protozoologia, Cellular and Molecular Biology Letters, Dendrobiology, Fibres and Textiles in Eastern Europe*). W przypadku czterech tytułów pobierana jest opłata od autora, która wynosi od 20 do 160 euro za stronę (*Acta Biochimica Polonica, Acta Scientiarum Polonorum, Cellular and Molecular Biology Letters, Fibres and Textiles in Eastern Europe*). Autorzy publikujący w czasopismach *Electronic Journal of Polish Agricultural Universities* oraz *Journal of Physiology and Pharmacology* płacą za cały artykuł. Redakcje dwóch innych tytułów (*Acta Paleontologica Polonica, Oceanologia*) pobierają opłaty za przekroczenie przez autora pewnej liczby stron, w pierwszym przypadku 27 euro za każdą stronę powyżej 8, w drugim – 50 euro za każdą następną stronę powyżej 20. Zdecydowana większość redakcji polskich czasopism OA indeksowanych w DOAJ zastrzega sobie zatrzymanie praw autorskich. Oznacza to w praktyce, że artykuły nie mogą być nigdzie poza czasopismem i w jakiegokolwiek innej formie publikowane, bez zgody właściciela praw autorskich. Zaledwie kilka redakcji akceptuje umieszczenie pełnego tekstu artykułu we własnym archiwum internetowym autora, z odsyłaczem do wersji oryginalnej w czasopiśmie.

Jednym z nielicznych polskich czasopism jasno deklarujących swoją przynależność do grupy OA oraz respektujących postanowienia BOAI jest *Acta Paleontologica Polonica* [<http://www.app.pan.pl/>]. Jest to recenzowany periodyk o aktualnym IF = 1,076 (wg JCR 2006). Wydawca czasopisma Instytut Paleontologii PAN wymaga od autorów przekazania praw wyłącznych. Umożliwia jednak powielanie, drukowanie, kopiowanie i inne wykorzystywanie wyłącznie w celach niekomercyjnych, edukacyjnych i na własny użytek. Każdy inny sposób wymaga konsultacji i zgody właściciela praw autorskich – wydawcy.

Polscy naukowcy coraz częściej publikują swoje prace także w zagranicznych periodykach OA, wybierając tzw. złotą drogę (*gold road*)^{[25][26]}. Jednym z takich renomowanych czasopism zagranicznych jest *Optics Express*, którego IF wzrósł z 1,811 (2000 r.) do 3,7611 (2005 r.). Wydawca *Optics Express* – OSA (Optical Society of America) ogranicza prawa autorów do wykorzystywania artykułów poprzez wymóg podpisania umowy o przekazaniu praw autorskich (*Transfer of Copyright*). Autorzy zachowują jednak możliwość opublikowania artykułu w innym źródle, pod warunkiem, że nie jest to wydawnictwo konkurencyjne. Liczba polskich artykułów indeksowanych w *Optics Express* wynosi 44. Koszt opublikowania pracy w tym periodyku to 800 USD, a czas ukazania się artykułu nie przekracza 1 miesiąca. Koszty pokrywane są z grantów polskich i europejskich, a także środków statutowych na badania naukowe, co jest w pełni akceptowane przez władze uczelni. Przykładem może być artykuł, którego autorami są pracownicy Instytutu Fizyki Politechniki Wrocławskiej

(OLSZEWSKI, J., SZPULAK, M., URBANCZYK, W. Effort of coupling between fundamental and cladding modes on bendig losses in photonic crystal fibres. *Optics Express*. 2005, Vol.13, nr 16, s. 6015-6022). Publikacja tego artykułu została sfinansowana w ramach grantu europejskiego dotyczącego badań na temat światłowodów fotonicznych.

Wnioski

Idea OA przyczynia się do efektywnego wykorzystywania środków publicznych, wydawanych na badania naukowe i publikację ich wyników, w przeciwieństwie do sytuacji, gdy zamieszczane są one w czasopismach płatnych.

Udostępnianie wyników badań naukowych szybko i szerokiej rzeszy odbiorców ma szczególne znaczenie w naukach o charakterze eksperymentalnym, takich jak fizyka, nauki biologiczne i medyczne. Z tego też powodu czasopisma o tej tematyce reprezentują najliczniejszą grupę. Wolny dostęp do publikacji naukowych, a tym samym do myśli naukowej, metod i wyników badań, pozwala na lepsze ich rozpowszechnianie, przynosi rozgłos ich autorom i powoduje, że są one częściej czytane i cytowane[27].

Zjawiskiem pozytywnym jest obserwowany wzrost liczby nowych czasopism oraz wyspecjalizowanych serwisów OA. Coraz liczniejsza grupa wydawców komercyjnych eksperymentuje w jakimś zakresie z tym modelem publikowania, oferując wydawanie części czasopism wyłącznie na licencji OA lub w wariantach hybrydowym.

Obserwowane jest intensywne uczestnictwo bibliotek naukowych w propagowaniu inicjatyw OA, zarówno nurtu zwanego złotą drogą (ang. *gold road*), związanego z nieodpłatnym udostępnianiem czasopism, jak i zieloną drogą (ang. *green road*) tworzenia ogólnodostępnych repozytoriów. Niewątpliwie OA marginalizuje rolę tradycyjnych pośredników, dostawców czasopism naukowych. Obecnie stosowane rozwiązania wskazują, że pośrednictwo może dotyczyć włączania czasopism OA do serwisów agregacyjnych, tworzenia uniwersalnych platform dostępowych i narzędzi integrujących. Polskie środowisko naukowe w ograniczonym zakresie zaakceptowało ideę OA, która ciągle przybliżana jest i propagowana jedynie przez bibliotekarzy i organizacje bibliotekarskie. Poza takimi inicjatywami brakuje jednak polityki i wsparcia rządu w tej sferze, nie pojawiły się żadne propozycje zmian finansowania czasopism naukowych oraz zasad dofinansowywania publikacji autorów w czasopismach zagranicznych, uwzględniających założenia OA.

Chociaż OA ma już swoje praktyczne zastosowanie i licznych zwolenników, budzi jednak różne wątpliwości[28]. Zastrzeżenia dotyczą na przykład swobodnego udostępniania wyników badań naukowych przemysłowi i firmom komercyjnym. Pojawia się także obawa, czy OA nie obniży jakości publikacji, a opłaty autorskie nie będą miały wpływu na przychylność i wiarygodność recenzji. Podnoszone są też głosy, że właściciele dużych grantów i członkowie dużych instytucji naukowych łatwiej będą mogli finansować swoje publikacje w czasopismach OA niż ich mniej zasobni koledzy.

Przypisy:

[1] *Monograph and Serial Expenditures in ARL Libraries, 1986-2006* [on-line]. [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.arl.org/bm~doc/monser06.pdf>.

[2] STĘPNIAK, J. Europa wobec wzrostu cen czasopism – warunki zjednoczenia. In *Konferencja Polskie biblioteki akademickie w Unii Europejskiej. Łódź 23-25 czerwca 2004* [on-line]. Łódź: Wydaw. Politech. Łódź., 2004 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://bg.p.lodz.pl/konferencja2004/pelne_teksty/stepniak.pdf.

[3] SUBER, P. *Timeline of the Open Access Movement* [on-line]. September 17, 2007, [dostęp 17 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/timeline.htm>.

[4] NIKISCH, J.A. Wpływ globalizacji na dostęp do informacji naukowej i wydawnictwa naukowe. In *Konferencja Biblioteki naukowe w kulturze i cywilizacji. Poznań, 15-17 czerwca 2005* [on-line].

Poznań: Bibl. Gł. Politech. Pozn., 2005 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ml.put.poznan.pl/2005/pdf/2_3.pdf.

[5] *Budapest Open Access Initiative* [on-line]. February 14, 2002 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>.

[6] *Bethesda Statement on Open Access Publishing* [on-line]. June 20, 2003 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>. [Wersja polska: <http://www.ebib.info/2006/73/suber.php>].

[7] *Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities* [on-line]. October 22, 2003 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>. [Wersja polska: <http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/deklaracja.php>].

[8] NAHOTKO, M. *Naukowe czasopisma elektroniczne*. Warszawa: SBP, 2007. ISBN 978-83-89316-73-8.

[9] *Bethesda Statement...*, op. cit.

[10] *Berlin Declaration...*, op. cit.

[11] *SPARC Open Access Newsletter - SOAN* [on-line]. Nr 77, September 2, 2004 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/newsletter/09-02-04.htm>.

[12] NAHOTKO, M., op. cit., s. 96.

[13] *Budapest Open Access...*, op. cit.

[14] *Bethesda Statement...*, op. cit.

[15] *Berlin Declaration...*, op. cit.

[16] *Publishing Open-Access Journals. A brief overview from the Public Library of Science* [on-line]. February 2004 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://www.plos.org/downloads/oa_whitepaper.pdf.

[17] NAHOTKO, M., op. cit., s. 101.

[18] GASS, A. Paying to Free Science: Costs of Publication as Costs of Research. In *Serials Review* [on-line]. 2005, Vol. 31, nr 2, s.103-106 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://www.plos.org/downloads/serials_review_20050512.pdf.

[19] NAHOTKO, M., op. cit., s. 98-100.

[20] Op. cit., s. 100.

[21] McVEIGH, M.E. *Open Access Journals in the ISI Citation Databases: Analysis of Impact Factors and Citation Patterns. A citation study from Thomson Scientific* [on-line]. October 2004 [dostęp 20 lipca 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://scientific.thomson.com/media/presentrep/essaypdf/openaccesscitations2.pdf>.

[22] *Science, Technology and Innovation for the 21st Century. Meeting of the OECD Committee for Scientific and Technological Policy at Ministerial Level, 29-30 January 2004 - Final Communiqué* [on-

line]. 30.01.2004 [dostęp 25 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://www.oecd.org/document/0,2340,en_2649_34487_25998799_1_1_1_1,00.html.

[23] *Study on the economic and technical evolution of the scientific publication markets in Europe* [on-line]. Brussels: European Commission, 2006 [dostęp 25 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://ec.europa.eu/research/science-society/pdf/scientific-publication-study_en.pdf.

[24] *Uchwała Nr 3/2006 ZG SBP z dnia 24 marca 2006 r.* [on-line]. 14.11.2006 [dostęp 25 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.ebib.info/content/view/58/49>.

[25] HARNAD, S., BRODY, T., VALLIERES, F., CARR, L., HITCHCOCK, S., GINGRAS, Y, OPPENHEIM, C., STAMERJOHANNIS, H., and HILF, E. The green and the gold roads to Open Access. *Nature Web Focus* [online]. 2004 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.nature.com/nature/focus/accessdebate/21.html>.

[26] GUÉDON, J.C. The green and gold roads to open access: the case for mixing and matching. *Serials Review* [on-line]. 2004, Vol. 30, nr 4, s. 315-328 [dostęp 14 września 2007]. Dostępny w World Wide Web: <http://eprints.rclis.org/archive/00003039>.

[27] CRAIG, I.D., PLUME, A.M., MCVEIGH, M.E., PRINGLE, J., AMIN, M. Do open access articles have greater citation impact? A critical review of the literature. *Journal of Informetrics* 2007, Vol. 1, nr 3, s. 239-248.

[28] SWAN, A. Open Access: Briefing Paper [on-line]. April 2005 [dostęp 29 sierpnia 2007]. Dostępny w World Wide Web: http://www.jisc.ac.uk/uploaded_documents/JISC-BP-OpenAccess-v1-final.pdf.